VII. Dvarvietės ir kaimavietės
Manor and Village Sites

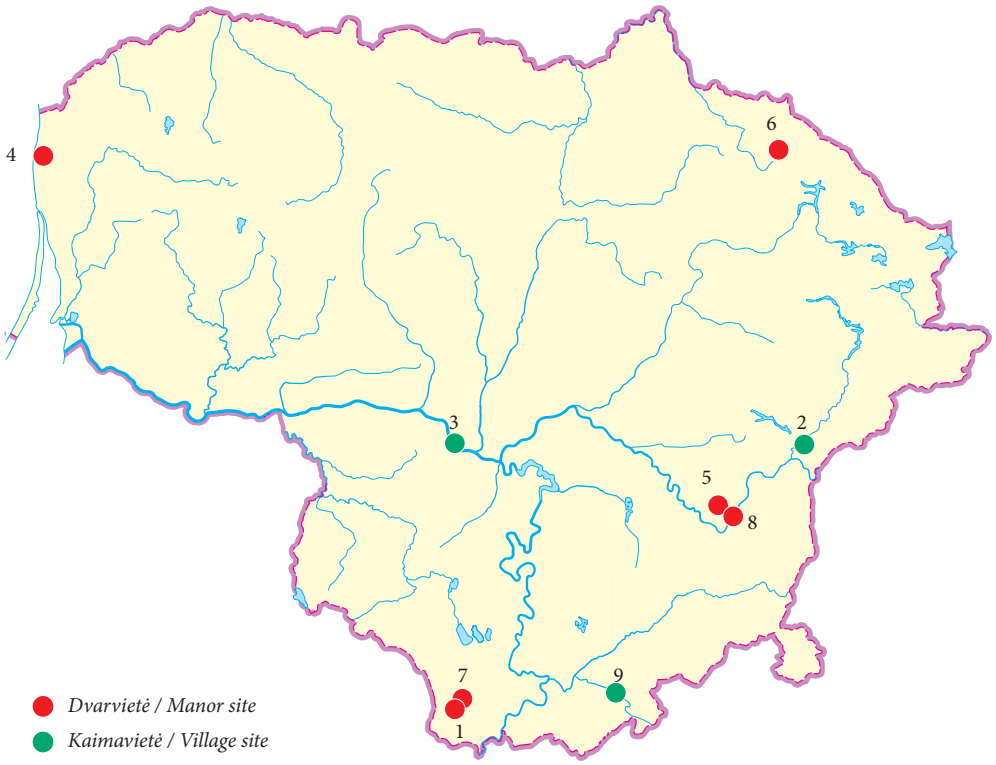

1. *Aradninkai*
2. *Ažutakis (žr. I)*
3. *Kulautuva*
4. *Palanga*
5. *Pilaitė*
6. *Rokiškis*
7. *Veisiejai (žr. IX)*
8. *Vilnius (ir IX)*
9. *Zervynos (žr. I)*

Tomas Abraitis, Linas Girlevičius

Sapiegų rezidencija Antakalnyje, Vilniuje

2016 m. UAB „Teisinga orbita“ atliko archeologinius tyrimus Sapiegų rezidencijos, trinitorių vienuolyno ir ligoninės statinių komplekso (UK 762), parko (UK 25773) teritorijoje, Antakalnio g. 17, Vilniuje. Tyrimai buvo taikomojo pobūdžio, susiję su statybos darbais įrengiamo „Vilnius Tech Park“ teritorijoje. Archeologiniai tyrimai (žvalgymai) rezidencijos parke, ligoninės statinių komplekse pradėti 2004 m. (*ATL 2004 metais*, 2006, lentelė 1, p. 369, nr. 76), jie tęsti 2005–2007 m. (*ATL 2005 metais*, 2006, lentelė 1, p. 479, nr. 85; *ATL 2006 metais*, 2007, p. 206–209; *ATL 2007 metais*, 2008, p. 244–248). Po pertraukos archeologiniai tyrimai parke vyko 2015 m. (*ATL 2015 metais*, 2016, p. 210–215).

Barokinis parkas įkurtas, kaip ir jį juosusios sienos, tvoros su vartais, skulptūros statytos XVII a. pabaigoje, kai buvo kuriamas Kazimiero Jono Sapiegos rūmų ir parko ansamblis. Atliekant žvalgymus parke fiksuoti pilkos smėlingos žemės sluoksniai su nedideliu kiekiu XVI–XIX a. datuojamų archeologinių radinių. Kada susiformavo ankstyviausi kultūrinio sluoksnio horizontai, nenustatyta. Ankstyviausi radiniai datuoti XVI a. Didžiojoje dalyje prie remontuojamų, atkuriamų parko tvoros atkarpų kastų transėjų įžemis nebuvo pasiektas. Aptikta mūrinių statinių – laiptų, stulpų prie R parko tvoros ir kt. – liekanų. Dalis žvalgant aptiktų mūrinių statinių liekanų datuota bent XVII a. I puse. Didesnės apimties žvalgomieji tyrimai, susiję su ligoninės pastatų pritaikymu naujoms reikmėms, parko teritorijoje vyko 2015 m. Nustatyta, kad šios teritorijos Š dalyje kultūrinis sluoksnis pradėjo formuotis XVII a. Į Š nuo barokinio parko aptikta XVII a. pabaigos – XVIII a. datuojamų statinių: XIX a. nugriauto parko iš Š ribojusio, už parko, tvoros išorėje buvusio tako liekanos, akmenimis grįstos gatvės į rezidencijos ūkinę dalį fragmentas, XIX a. nugriauto pastato mūrinės liekanos. Į P nuo barokinio parko, buvusioje daržų zonoje, kultūrinis sluoksnis seklesnis, mažiau aptikta ir archeologinių radinių. Ankstyviausias iš aptiktųjų – XVI a. I puse datuojamo koklio fragmentas.

Pritaikant buvusios ligoninės pastatus „Vilnius Tech Park“ reikmėms, 2016 m. vyko gana didelės apimties tyrimai įvairiose buvusios ligoninės teritorijos, iš dalies – taisyklingai suplanuoto barokinio parko dalies vietose. Didžiausios apimties žemės kasimo darbai ir tyrimai vyko viename iš XIX a. statytų buvusios ligoninės korpusų ribojamame kieme. Jame buvo numatyta statyti prie esamų pastatų prigludusią konferencijų salę, įrengti požeminius inžinerinius tinklus. 2015 m. čia buvo atlikti žvalgomieji tyrimai (tirti šurfai 8, 9, 10), fiksuotas neintensyvus archeologinis sluoksnis su XVI–XIX a. datuotais archeologiniais radiniais. 5x1 m dydžio ***perkasa 1*** tirta suprojektuotos nuotekynės vietoje. Perkasos vietoje kultūrinis sluoksnis permaišytas, joje atkasta nuotekynės iš keraminių vamzdžių trasa. Aptikta nedaug XIX–XX a. datuojamų radinių. 2,5x2,5 m dydžio perkasos 6 ir 7 tirtos lietaus šulinių vietose. Nustatyta, kad tirtose vietose kultūrinis sluoksnis yra 70–80 cm storio. Perkasose 6 ir 7 apatinė kultūrinio sluoksnio dalis yra spėjamas archeologinis sluoksnis. Nors šiose perkasose aptikta ir į įžemį įgilintų objektų, rasti tik keli archeologiniai radiniai – XVII–XIX a. datuojami buitinės keramikos fragmentai.

Perkasa 4 tirta perkeliamos elektros kabelinės trasos vietoje. Ji 16,5x1 m dydžio. Kultūrinis sluoksnis joje stipriai apardytas. Vie-

tose, kur kultūrinis sluoksnis apardytas mažiau, po velėna tirtas 25 cm storio pilkos žemės sluoksnis, po juo – 25 cm storio maišyto žvyro sluoksnis, o po šiuo, 60–80 cm gylyje – iki 20 cm storio tamsiai pilkos smėlingos žemės sluoksnis. Pastarajame sluoksnyje, kuris dalyje perkasos išvis nebuvo susiformavęs, aptikta tik viena smulki keraminio dirbinio šukė. Daugiau perkasoje 4 surasta tik XIX–XX a. datuojamų radinių.

Būsimos konferencijų salės vietoje atlikti žvalgymai nukasant nevertingus grunto sluoksnius, įrengiant gręžtinius polinės konstrukcijos pamatus ir statant horizontalų rostverką virš jų. Kultūrinis sluoksnis vykusių statybos darbų metu labiau apnaikintas statomos konferencijų salės P dalyje, mat čia spėjama vertinga jo dalis yra arčiau žemės paviršiaus. Žvalgant nustatyta, kad šioje sklypo dalyje kultūrinis sluoksnis yra neintensyvus – aptiktas tik nedidelis kiekis XVII a. pabaigos – XIX a. datuojamų keramikos dirbinių fragmentų. Apatinėje tamsiai pilkos spalvos sluoksnio dalyje radinių nedaug – rasta vos keliolika keraminių indų smulkių fragmentų. Atliekant žvalgymus Š, ŠV konferencijų salės statybos zonos dalyse, archeologinių radinių visai nerasta. Spėjama archeologinis sluoksnis šioje statybvietės dalyje yra tik 10–30 cm storio. Manoma, kad Sapiegų rezidencijos egzistavimo laikotarpiu žvalgytoje būsimos konferencijų salės statybos vietoje veikla nebuvo intensyvi – vadinamajame Fiurstenhofo Vilniaus miesto plane (1737–1740 m.) čia vaizduojama daržų zona, taigi gyvenamoji, buitinė veikla čia veikiausiai nevyko.

Į R nuo aukščiau aprašyto kiemo esančiame kiemelyje, nuotekynės atšakų įrengimo vietose tirtos perkasos 2, 3 ir 9. Visos trys perkasos – 1 m pločio. ***Perkasa 2*** – 9 m ilgio. Perkasos R dalyje 5–20 cm gylyje atkastas akmenų grindinys, datuotinas XIX ar XX a. Žemiau grindinio lygio ir supiltinio pobūdžio pilkos žemės sluoksnių tirtas 10–50 cm storio maišyto smėlio, žvyro sluoksnis, kurio suformavimas sietinas su esamų pastatų statyba. Apatinėje perkasoje tirto kultūrinio sluoksnio dalis yra 20–40 cm storio tamsiai pilkos smėlingos žemės sluoksnis. Jame aptiktos kelios keraminių indų smulkios šukės. Maždaug 1 m gylyje nuo žemės paviršiaus perkasoje 2 pasiektas smėlio įžemis. ***Perkasa 3*** – 6,2 m ilgio. Po velėna ir viršutiniu plikos žemės sluoksniu 40–45 cm gylyje perkasos P dalyje atkastas akmenų grindinys. Žemiau grindinio lygio tirtas maišytos pilkos žemės sluoksnis, o po juo 50–80 cm gylyje esantis iki 10 cm storio maišytas smėlio, žvyro sluoksnis sietinas su esamų pastatų statyba. Apatinė kultūrinio sluoksnio dalis – tamsiai pilka smėlinga žemė – šioje perkasoje 20–50 cm storio, o į įžemį įgilintuose objektuose – iki 90 cm storio. Nors sluoksnis gana storas, archeologinių radinių jame aptikta nedaug, vos kelios tiksliau nenustatyto datavimo keraminių indų šukės. ***Perkasa 9*** buvo 51 m ilgio (1 pav.). Detaliųjų tyrimų metu nustatyta, kad kultūrinis sluoksnis perkasos vietoje yra 75–90 cm storio, o apatinė tamsiai pilkos spalvos žemės spėjama archeologinis sluoksnis – 25–30 cm storio. Tirtame kultūriniame sluoksnyje ir apatinėje jo dalyje aptikta labai nedaug archeologinių radinių – keletas XVII–XVIII a. datuojamų buitinės keramikos fragmentų. Perkasos dugne tirtas vienas į įžemį įgilintas apskrito plano objektas, datuotinas XVII a.

Į R nuo pastarojo kiemelio, parko (daržo zonos) PR dalyje tyrimai atlikti telekomunikacijų linijos vietoje. Čia tirtoje 2x1 m dydžio ***perkasoje 8*** kultūrinio sluoksnio storis siekia 1,2 m. Viršutinė kultūrinio sluoksnio dalis – suardytas ir bent dalinai supiltas pilkos smėlingos žemės, maišyto pilko smėlio su medžių šaknimis sluoksnis. Šiame žemiau velėnos buvu-

siame 75–80 cm storio sluoksnyje aptikta keletas XIX–XX a. datuojamų radinių. Žemiau šio sluoksnio tirtas apatinis 20–25 cm storio tamsiai pilkos spalvos smėlingos žemės sluoksnis be radinių. Tirtoje perkasoje 8 neaptikus archeologijos vertybių, telekomunikacijų trasos statybos darbų metu buvo atlikti žvalgymai. Kasta 70 cm gylio, 40–50 cm pločio ir 35 m ilgo tranšėja kabeliams pakloti. Kasti supilti permaišyti pilkos smėlingos žemės, pilkšvo smėlio sluoksniai. Tranšėjos vietoje kastame grunte archeologinių radinių neaptikta, atkastas prie Leono Sapiegos gatvės esančios tvoros pamatas.

Parko daržų zonos PR dalyje, ***perkasoje 10***, kuri buvo 2,5x2,5 m dydžio, archeologinių radinių neaptikta. Radinių nerasta ir apatinėje kultūrinio sluoksnio dalyje, kuri vizualiai panaši į archeologinį sluoksnį. Čia žvyro įžemis pasiektas 80 cm gylyje. Šioje perkasoje neaptikus archeologijos vertybių, atsižvelgiant į tai, kad jų nerasta ir netoliese 2015 m. tirtuose šurfuose 11 ir 12, šioje statinių komplekso dalyje įrengiant nuotekynes apsiribota žvalgymais. Šių darbų metu fiksuoti 50–80 cm storio kultūriniai sluoksniai, o į V nuo perkasos 10, ligoninės pastatų supamame kiemelyje po asfalto danga fiksuotas fragmentiškas iš plytų formuotas grindinys, datuotas XIX–XX a.

Barokinio parko Š dalyje, įrengiamų telekomunikacijų linijų vietose tyrimai atlikti betranšėju būdu. Viena tokių linijų buvo 60 m ilgio. Ji įrengiama parko ŠR dalyje. Suprojektuotos darbo duobės ir tranšėjos link, vieno buvusios ligoninės pastato vietoje iki 1 m gylio ištirta plane „L“ raidės pavidalo iki 3 m ilgio ir iki 2 m pločio perkasa 5 (2 pav.). Perkasos P dalyje po velėna 5–15 cm gylyje atkastas fragmentiškas akmenų grindinys. Žemiau jo apie 30 cm gylyje atkastas visą perkasos P dalį dengęs akmenų grindinys. Perkasos Š dalyje šio grindinio nebuvo – čia būta parką iš Š ribojusios tvoros. Žemiau antrojo grindinio lygio perkasos P dalyje kasti pilkos smėlingos žemės ir maišyto smėlio sluoksniai su pavieniais XVII a. datuojamais koklių fragmentais. Perkasos Š dalyje žemiau viršutinio pilkos žemės sluoksnio tirtas žvyro, maišyto su pilka žeme, sluoksnis. P perkasos dalyje apie 1 m gylyje pasiektas smėlio įžemis, o Š dalyje, kur būta mūrinės tvoros trasos, įžemis nepasiektas ir perkasos tyrimas nutrauktas. L. Sapiegos gatvėje kasta priėmimo duobė ir tranšėja kabelinei linijai nuo jos iki

1 pav. Perkasa 9 pasiekus joje įžemį iš P. L. Girlevičiaus nuotr.

Fig. 1. Trench 9 after reaching natural soil, as seen from the S.

telekomunikacijų šulinio. Kasimo darbų metu atliekant archeologinius žvalgymus nustatyta, kad kultūrinis sluoksnis čia suardytas, aptikta keletas XIX–XX a. datuojamų radinių. Dar viena telekomunikacijų linija betranšėju būdu buvo įrenginėjama parko ŠV dalyje. Ji tęsėsi nuo parko kampe esančio mūrinio pastato (vadinamojo „sodininko namo“) PR dalies iki vieno ligoninės korpusų PV dalies. Techniškai būtinų iškasti duobių vietose ištirtos perkasos 14 ir 15. ***Perkasa 14*** pradėta tirti 2x1 m dydžio, o vėliau, atkasus mūrų fragmentus, padidinta iki 2x1,4 m (3 pav.). Po viršutiniais nevertingais sluoksniais perkasoje atkastos V–R kryptimi orientuoto mūro liekanos. Mūras iš barokinių proporcijų (32–33×15–15,5×6–6,5 cm dydžio) plytų su išilginėmis braukomis, rištų kalkių skiediniu. Tai buvusios, iš istorinių šaltinių žinomos oran-

žerijos pamato liekanos. Mūro viršutinės dalys atkastos 60–80 cm gylyje, jis įgilintas daugiau nei 1,5 m nuo žemės paviršiaus lygio. Žemiau viršutinio sluoksnio 80–115 cm gylyje tirtas smėlio sluoksnis, kuris, manoma, užpiltas pastačius mūrą. Po juo tirtas apie 20 cm storio pilkos žemės su smulkiomis griuvenomis sluoksnis, pereinantis į pamatų perkasimą. Manytina, kad šis suformuotas statant mūrą. 1,4–1,55 m gylyje tirtas fragmentiškas šviesiai pilkos smėlingos žemės sluoksnis – apatinis ankstyviausias kultūrinio sluoksnio horizontas. Po juo siaurame ruože atkastas smėlio įžemis. Perkasoje aptikta nedaug XVII–XIX a. datuojamų archeologinių radinių. ***Perkasa 15*** tirta trasos R dalyje. Ji 1,5x1 m dydžio, tirta iki 80–145 cm gylio. Po velėna ir XIX–XX a. datuotinais sluoksniais apie 45 cm gylyje atkastas baltos spalvos smėlio sluoksnio paviršius. Tiriant nustatyta, kad šio sluoksnio storis 25–35 cm, o giliau slūgso šviesiai pilkos smėlingos žemės sluoksnis. Po juo 80–100 cm gylyje pasiektas smėlio įžemis. Jame perkasos ŠV kampe atvalyta apskrito įgilinto objekto dalis. Tyrimų metu nustatyta, kad objektas yra plokščiu dugnu, nuo žemės paviršiaus įgilintas 1,45 m. Užpilde aptikta tik viena plataus datavimo buitinės keramikos šukė, o objektas datuotas XVII a. Kasant negilias tranšėjas iki pastatų mūrų, grindinių ar kitų archeologinių struktūrų, radinių neaptikta.

Parko PV dalyje, numatytos įrengti naujos telekomunikacijų linijos atšakos vietoje iki 1 m gylio nuo žemės paviršiaus tirta 1x1 m dydžio ***perkasa 11***. Po velėna ir povelėniniu sluoksniu perkasoje atkastas XIX–XX a. datuojamas akmenų grindinys. Po grindiniu ir jo smėlio pagrindu tirtas su ligoninės pastatų statyba XIX a. siejamas pilkos smėlingos žemės sluoks-

2 pav. Perkasa 5 tyrimų metu iš PR. L. Girlevičiaus nuotr.
Fig. 2. Trench 5 during its excavation, as seen from the SE.

nis. 70–100 cm gylyje tirtas su pilka žeme maišyto smėlio sluoksnis, kuriame surasta XVII a. pabaigos – XVIII a. datuojamų archeologinių radinių – buitinės ir statybinės keramikos fragmentų. Po šiuo archeologiniu sluoksniu atkastas pilkšvo smėlio įžemis. Nustatyta, kad archeologinio sluoksnio viršus šioje parko dalyje yra apie 70 cm gylyje. Kasant tranšėją telekomunikacijoms dalyje trasos pasiektas archeologinio sluoksnio viršus, aptikta keletas statybinės keramikos fragmentų. Čia, PV parko dalyje, buvo keičiami ir du telekomunikacijų šuliniai. Šių darbų metu iškasų sienelėse atsidengė perdžiūvusio biraus smėlingo sluoksnio su greta augančių medžių šaknimis atodangos, 1–1,4 m gylyje pasiektas smėlio, žvyro įžemis.

Teritorijoje prie V vartų į parką, į PR nuo jų, įrengta telekomunikacijų linija tarp dviejų pastatų, tirtos perkasos betranšėjo įrengimo darbo duobių vietose. Prie pastato, esančio šalia vartų į parką, P sienos tirta ***perkasa 12***. Ji 1x1 m dydžio, tirta iki 1,65 m gylio nuo žemės paviršiaus. Kultūrinis sluoksnis perkasoje stipriai apardytas įvairiu laiku, daugiausia tarybiniu laikotarpiu tiesiant čia elektros kabelius. 1–1,65 m gylyje tirtas pilkos žemės su smėliu sluoksnis – apatinis kultūrinio sluoksnio horizontas. Jame aptikta XVII–XVIII a. datuojamų keramikos dirbinių smulkių fragmentų. 1,65 m gylyje perkasoje pasiektas smėlio įžemis. ***Perkasa 13*** tirta parko barokinės dalies PV kampe, telekomunikacijų trasos posūkio vietoje. Perkasa netaisyklingo lenkto plano, iki 3,5 m ilgio, 1 m pločio, tirta iki 1,15 m gylio. Nustatyta, kad perkasos vietoje iki 50 cm gylio slūgso šviesiai pilka smėlinga žemė. Žemiau, atskirta ištisinio greta augančių medžių šaknų horizontalaus pluošto, slūgso šviesiai pilka smėlinga žemė su didesniu kiekiu smėlio. Viršutinėje perkasos dalyje rasta XIX–XX a. keraminių indų šukių, o apatinėje – keletas smulkių XVII–XVIII a. datuojamų keraminių indų šukių. 95 cm gylyje nuo žemės paviršiaus perkasoje pasiektas smėlio įžemis.

2016 m. detalieji tyrimai statinių komplekse atlikti 113,5 m^2 plote, žvalgymai – 642 m^2 plote. Apibendrinant 2016 m. Sapiegų rezidencijos, trinitorių vienuolyno ir ligoninės statinių komplekse atliktus tyrimus, galima teigti, kad jų metu po viršutiniais XIX–XX a. suformuotais grunto sluoksniais tirti su archeologiniu laikotarpiu (iki 1800 m.) sietini grunto sluoksniai. Dalyje tirtos teritorijos tai neabejotinai archeologinis sluoksnis, mat jame surasta ir daugiau

3 pav. Perkasoje 14 aptikti buvusios oranžerijos pamatai iš R. L. Girlevičiaus nuotr.

Fig. 3. The former orangery foundation discovered in trench 14, as seen from the E.

archeologinių XVI–XVIII a. datuojamų radinių. Tačiau dalyje tirtų zonų apatiniuose, ankstyviausiuose kultūrinio sluoksnio horizontuose rasta tik pavienių radinių. Tai liudija, kad ne visose tirtosios teritorijos dalyse vyko vienodai intensyvi veikla. Galima manyti, kad dalyje vėlesnio Sapiegų rezidencijos parko teritorijos XVI–XVII a. būta sodybinio užstatymo. Toks apgyvendinimas veikiausiai ir nulėmė archeologinio laikotarpio radinių sankaupas tam tikrose tirtos teritorijos zonose.

The Sapiega Residence in Antakalnis, Vilnius

In 2016, the investigation continued at the Sapiega residence and the Trinitarian monastery and hospital building complex in Vilnius. In the historic Vilnius suburb of Antakalnis, an investigation was conducted in connection with earthwork being performed in adapting former 19th-century hospital buildings, which are part of a building complex begun in the late 17th century on previously inhabited land, to the activities of Vilnius Techpark. 113.5 m^2 were excavated and 642 m^2 surveyed. During the investigation, a cultural layer was recorded in various parts of the building complex and 16th–18th-century finds were collected, mostly fragments of household pottery and structural ceramics (Figs. 1–2). The remains of buildings (an orangery), which had once stood in the park (Fig. 3) and paving fragments covered by a later cultural layer were found. But only isolated finds were discovered in the earliest cultural layer horizons that existed in part of the excavated areas. This attests that activities did not occur with equal intensity throughout the investigated territory. It is possible to think that part of the later territory of the Sapiega residence park had been occupied by 16th–17th-century outbuildings. The existence of this habitation probably also explains the concentrations of finds in separate areas of the investigated territory.

Ugnius Budvydas

Kaimavietės liekanos Kulautuvos kapinyne

2016 m. buvo atlikti žvalgomieji archeologiniai tyrimai sklypuose Baltaragio g. 5, 7, Virbaliūnų k. (Kauno r.). Abu sklypai yra Kulautuvos kapinyno (UK 30288) R pakraštyje. Ateityje minėtuose sklypuose planuojama vykdyti žemės judinimo darbus, todėl žvalgomųjų tyrimų metu siekta išsiaiškinti, ar nėra išlikę palaidojimų ar kitokių archeologinių vertybių. Ištirtos 3 perkasos (bendras 30 m^2 plotas).

Kulautuvos kapinynas bei neįtvirtinta senovės gyvenvietė aptikti 1986 m. (*LIIR*, f. 30, b. 32). Paminklai lokalizuoti Nemuno ir Klevinės slėnyje, į ŠV nuo Kulautuvos. Per 1987 m. MMT organizuotą ekspediciją žvalgant kapinyno teritoriją rasta dalis antkaklės trimitiniais galais, peilio apkalas, žalvarinė plokštelė ir kt. 1990–1991 m. kapinyną tyrinėjo VDKM muziejaus organizuota archeologinė ekspedicija (K. Rickevičiūtė). Ištirtas 425 m^2 plotas, rasti 8 griautiniai ir 2 degintiniai kapai, datuojami I–II a. (*LIIR*, f. 9, b. 130, 135). Griautinių kapų duobių kontūrai fiksuoti 35 cm gylyje, o mirusiųjų palaikai bei įkapės aptiktos 50–110 cm gylyje. Tyrimo metu taip pat aptikta titnaginių dirbinių, datuojamų mezolitu ir neolitu.

1993, 1994 ir 1996 m. paminklo teritorijoje aptikti 5 sakraliniai lobiai (*LIIR*, f. 30, b. 32). Pirmajame rasti 3 pusapvaliai lydiniai, 5 tokių lydinių gabalai, žalvario lydinys, kabutis ir juostinė apyrankė. Likusiuose lobiuose rasta kapoto sidabro papuošalų. Lobiai datuojami XIV a.